

NEOKLASİK İKTİSADİ DÜŞÜNCEYE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ: THORSTEIN BUNDE VEBLEN

Yazar / Author: Asst. Prof. Dr. / *Yrd. Doç. Dr.* Sema Yılmaz Genç¹

Asst. Prof. Dr. / *Yrd. Doç. Dr.* Mehmet Emin Yardımcı²

Abstract

Thorstein Bunde Veblen has been a scientist who created differences with his the thought of world, ideas, and personality. Veblen contributed. the field of economics and sociology. He criticized capitalist system with the views of non-Marxist thoughts. He is the first economist who used the concept of conspicuous consumption. Veblen has the idea of evolutionary economics. Veblen said that economics needed to be rebuilt, as a science of “Post-Darwinian” with the evolutionary foundations. Veblen has been serious criticisms about based Economics tradition. Veblen described Neoclassical Economics as far from the evolutionary understanding and He evaluated economics in group of Pre-Darwinian sciences. Veblen has played an important role in the formation of Institutional Economics. According to him, institutions reflects practices of thinking from the past. He expressed institution as an important factor which reformat individuals tendencies, preferences, and values. In this study, basically, a general evaluation will be made of the importance of Veblen’s economic thought

Key Words: Economic Thought, Institutional Economics, Evolutionary Economics.

NEOKLASİK İKTİSADİ DÜŞÜNCEYE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ: THORSTEIN BUNDE VEBLEN

Özet

Thorstein Bunde Veblen düşünce dünyası, fikirleri ve kişiliğiyle farklılıklar yaratan bir bilim adamı olmuştur. İktisat ve sosyoloji alanında katkı sağlamıştır. Marksist olmayan görüşleriyle kapitalist sistemi eleştirmiştir. Gösterişçi tüketim kavramını ilk kullanan iktisatçıdır. Veblen evrimci iktisat düşüncesine sahiptir. İktisadın evrimsel bir temelde “*Post Darwinici*” bir bilim olarak yeniden kurulması gerektiğini söylemiştir. Veblen’in yerleşik iktisat geleneğine yönelik ciddi eleştirileri olmuş ve Neoklasik iktisadın evrimsel anlayıştan uzak olarak nitelemiştir ve iktisadı Darwin öncesi bilimler gurubunda değerlendirmiştir. Kurumsal iktisadın oluşmasında büyük katkısı olmuştur. Kurumları, geçmişten gelen yerleşik düşünce alışkanlıklarının toplamını yansıtan ve bireylerin eğilimlerini, tercihlerini ve değerlerini biçimlendiren önemli bir unsur olarak ifade etmiştir. Bu çalışmada kısaca, iktisadi düşünce açısından önemli bir isim olan Thorstein Bunde Veblen hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Thorstein Bunde Veblen, İktisadi Düşünce, Kurumsal İktisat, Evrimci İktisat.

1. Giriş

Veblen, nüfuz kabiliyeti yüksek, özgün ve zamanının sosyal düşüncesini yansıtabilen bir iktisatçıdır. Ünlü eseri Aylak Sınıfın Teorisi’nde, serbest piyasanın tüketici egemenliği öncülünü sorgular. Sosyoekonomik açıdan zenginlerin toplumsal davranışlarını inceler ve zenginlerin müsrifliği konusunda etkili yazılar yazar.

¹ Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, semayilmazgenc@kocaeli.edu.tr

² Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, emin.yardimci@kocaeli.edu.tr

Veblen Kurumsal İktisat'a temel teşkil edecek görüşlere sahiptir ve bu doğrultuda bir teknokrasinin ülkeyi yönetmesine taraftardır. Veblen; Kurumsal İktisadi Düşünce bağlamında homoeconomicus kavramını reddeder, bireysel davranış güdüsü olarak kişisel çıkarların gösterilmesine karşı çıkar. Veblen, iktisadi kuralların statik olmasının, iktisadi olayların değişmezliğinin mümkün olmadığını savunur. Liberalizmi ve Kapitalizmi eleştirmesine rağmen Marxizmi'de eleştirir. Toplumsal gelişimin gerekli ve mümkün olduğunu kabul eder, Marx'ın kapitalist sistemin yıkılacağı görüşünü paylaşmaz.

Yerleşik iktisadın gelişme çizgisi ile uyumsuzluğunu açık bir biçimde ortaya koyan Veblen yerleşik iktisadi yaşamı, birey davranışlarını açıklamasını ve varsayımlarını şiddetle eleştirir. Üstelik yerleşik iktisat çizgisinin iktisadi yaşamı açıklamada farklı kavramsal çerçevelere ihtiyaç duyduğunu vurgular. Veblen esas itibarıyla iktisadi, iktisadi kurumları inceleyen bir bilim olarak tasarlar.

Veblen'in evrimci iktisat düşüncesinin arka planında, toplumsal değişimin önceden belirlenmemiş bir noktaya doğru yol alacağı biçimde bir fikir yatar. Amaca yönelik olmayan bir biçimde, gelişim farklı yollar izleyebilir. Karşılıklı etkileşim içinde olup basit bir neden sonuç ilişkisinden öte olan belirsiz hedefe doğru yön bulmaktadır. Bu nedenle Evrimci İktisadi Düşünce bağlamında Veblen'e göre bu belirsizlik toplumsal bilimlerin kendi aralarında sınır çizgileri belirsiz hale de getirmektedir. Yerleşik iktisadi yaklaşım, iktisadi olgularda bir metafizik normal denge olduğuna inanmaktadır. Ancak her bilimsel yaklaşımda olduğu gibi, iktisat da soyutlama yapmak durumundadır.

Bu çalışmada Veblen'in hayatına kısaca değinildikten sonra, Veblen'in gösteriş tüketimi yaklaşımı ele alınacaktır. Ayrıca Veblen'in etkilediği ve etkilendiği iktisadi düşüncelere yer verilecektir. Son olarak Neoklasik iktisadi düşünceye yönelttiği eleştiriler açıklanacaktır.

2. Thorstein Bunde Veblen'in Hayatına Kısa Bir Bakış

Thorstein Bunde Veblen, 30 Temmuz 1857'de Norveçli göçmen bir ailenin altıncı çocuğu olarak, ABD'de Wisconsin eyaletinde dünyaya gelir. Veblen 14 yaşına kadar katolik mezhebine bağlı bir eğitim alır. Eğitim hayatına 1874 yılında Northfield, Minnesota'da, Carleton College'da devam eder (Larson; Samuels, 1995: 915-922). Veblen' in sadece iktisat hocası John Bates Clark ile iletişimi iyidir (Stabile, 1997:817-826).Veblen Carleton College'a pek uyum sağlayamıyordu bu da onun isyankar yönünü güçlendirir. Carleton College'deki eğitimi Veblen'in kuşkuculuğunu pekiştirir, kendini tanımasında ve düşünce yapısının gelişmesinde etkili olur. Veblen, almış olduğu derslerde, iktisadi bir iş bilimi olarak, rekabeti yararlı bir doğa yasası olarak ve kişisel çıkarı da insan çabasının esası olarak öğrenir (Dorfman, 1972:23'den aktaran Kızılkaya, 2001:39). Veblen eğitime Baltimore'da Johns Hopkins Üniversitesi'nde devam eder. Burada daha önce yaşamış olduğu çevrenin aksine farklı kesimlerden insanlarla tanışır ve bu kesimi "müreffeh sınıf" olarak adlandırır. Veblen bu kesimle ilgili, "zengin ancak sosyal anlamda yararsız" tanımında bulunur. Veblen o dönemde parasal olarak yaşadığı sıkıntılar nedeniyle eğitimini tamamlamada zorluklar çeker ve bu dönem onun düşünce dünyasını derinden etkiler. Yale Üniversitesi'ne doktora çalışması yapar ve 1884'de Kant üzerine sunduğu "Ethical Grounds of a Doctrine of Retribution" tezi ile doktorasını alır. Kantla ilgili Critique of Judgment adlı kitabını değerlendirdiği bir

makale de yazar fakat birçok eleştirmen onun Kanttan ziyade Darwin'den etkilendiğini vurgular (Kızılkaya, 2001:39).

Veblen'in bilgi birikimi, dehası birçok kişi tarafından kabul edilse de kişilik olarak farklı olması ve görüşlerini ifade etme şekli yüzünden iş bulmakta zorluklar yaşar (Tilman,1992:14'den aktaran Kızılkaya, 2001:39). Veblen, 1891'e kadar ailesinin çiftliğinde yaşar ve 1891 yılından itibaren New York Cornell Üniversitesi'nde okutmanlık yapmaya başlar. Daha sonra 1900' da, Chicago Üniversitesi'nde asistan profesör olarak göreve başlar. Burada akademik iktisat dergisi "Journal of Political Economy" nin editörlüğünü yapar ve 1899'da iş adamlarını kritik eden "*Aylak Sınıfın Teorisini*" , 1904'de İşletme Girişimi Teorisi kitaplarını yayınlar (Jorgensen, 1999). 1906'da Stanford Üniversitesi'nde çalışmaya başlar. 1911'de Missouri Üniversitesi'ne geçer ancak 1918'de işinden ayrılıp New York'a geçer ve burada *The Dial* dergisinin editörlüğünü yapmaya başlar. 1919-1926 yılları arasında "Sosyal Araştırma için Yeni Okul" üniversitenin kurulumunda ve gelişmesinde görev alır. Bu dönemde "Mühendisler ve Fiyat Sistemi" adlı kitabı yayınlar. "Teknoloji İttifakı" ve "Teknokrasi Eylemi" isimli çalışmalara katkılar yapar. ABD Hükümetinde çalışır. Veblen'in fikirleri, kişiliği ve özel yaşamı ile akademik ve toplumsal açıdan geleneklere aykırı olduğu için hayatının genelinde yalnızlığa mecbur kalır (Riesman, 1952:217). Veblen, yorgun ve hayal kırıklığı yaşamış olarak, 1923'te çalışmayı bırakır, 1927'de Palo Alto, Kaliforniya'daki evine çekilir, 1929'da, çok önceden öngördüğü Büyük Bunalım ortaya çıkmadan üç ay önce 72 yaşında ölür (Veblen, 1957: 65-75).

3. Thorstein Bunde Veblen'in Gösteriş Amaçlı Tüketim Yaklaşımı

Gösterişçi tüketim kavramı, ekonomi temel kuralları üzerinden sosyolojik bir tahlilin sonucudur. Ekonomi ve sosyoloji birbiriyle hep iç içe bir ilişki içerisinde olmuştur. Ekonomik kuralların uygulanması ve politika sürecinin, insan davranışları tahlil edilerek yapılması gereklidir. Veblen, ekonomik kuralların ve rasyonel aklın izahı, tüketim olgusunu ve altında yatan davranışları inceleyerek, bu konuya katkıda bulunur.

"Aylak Sınıfın Teorisi" adlı eserde Veblen, tüketim algısının gelişimine, kadın ile erkek arasındaki tüketim ilişkisinin ilkel toplumdan modern ülkelere kadar nasıl bir değişim sergilediğini açıklar (Çelik, 2013:6). Veblen, aylak sınıfın en gelişmiş haline, barbar kültürün en üst aşamalarının özelliklerini gösteren toplumlar olarak tanımladığı, feodal Avrupa ve feodal Japonya gibi toplumlarda rastlandığını ve bunlarda çok katı bir sınıf ayrımı olduğunu ifade eder. Bu konuda en belirgin özellik olarak, belirli bazı işlerin belirli bir sınıf tarafından yapılıyor olmasını gösterir. Üst sınıf diye tarif edilen kesime, savaş ve dini hizmetler gibi "onur" barındıran işler verilirken, endüstriyel işlerden ise hep muaf tutulduğunu belirtir. Aylak sınıfı ise (maiyetinin çoğuyla beraber) bir bütün olarak, asil ve dini olarak papazdan sonra gelen sınıf olarak tanımlar (Veblen, 2005:19). Ayrıca yüksek eğitim başta olmak üzere genel olarak eğitimin, aylak sınıfın ideallerinin etkisinin en belirgin kesimi olarak ifade eder (Veblen, 2005:235-256).

Veblen, savaş ve avlanma işlerinin fiziksel olarak daha güçlü olan erkeğin yaptığını, kadınında arta kalan diğer işleri yaptığını, savaşamayan ve avlanamayan erkeklerin kadınla aynı seviyede değerlendirilip, kadınıyla aynı işleri yaptığını söyler. Erkeğin kazancına üreterek değil, zor kullanarak ulaştığını belirtir. Erkeğin ve kadının yapması gereken işlerin bir birinden ayrıldığı zamanlarda; güç kullanarak yapılması gerekmeyen hiçbir işin, erkeğe yakışır bir iş olmadığını söyler. O dönemde bir erkeğin kendine saygısı olması için yaptığı iş veya kazancının muhakkak güç kullanılarak

yapılan bir iş veya sahtekârlık yapılan bir iş olması gerektiğini belirtir. Veblen, daha sonraki dönemlerde, mülkün faydalı olması veya olmamasının o mülkün değerini belirleyen en önemli etmen olduğunu söyler. Maddi varlığın en büyük faydasının, bu varlığa sahip olan kişinin gücünü gösterme görevini yapması olduğunu belirtir (Veblen, 2005:26-32).

Veblen tüketimi mal sahibinin ya da onun kontrolünde ev halkı tarafından yapıldığı için evin reisi ve tüketim teorik olarak birlikte ifade edileceğini söyler. Veblen, toplumda saygınlığın gereksiniminin mal/mülk sahibi olmak olduğunu, varlığın mahiyetinde onur olduğunu ve bunun sahibi olan kimseye verdiğini söyler. Mirasla gelen varlığın, şahsi çabayla kazanılan varlıktan daha fazla onur verici kabul edildiğini, bunun maddi kültürün ileri aşamalarında görüldüğünü ifade eder. (Veblen, 2005:35)

Veblen, zenginliğin artmasına bağlı olarak, aylak sınıfın işlevselliğinin ve yapısının çeşitlenerek hassas bir rütbe çeşitliliğinin oluşacağını söyler. Miras kalması sonucu bu farklılık daha da artar. Asaletle birlikte aylaklığında miras kalacağını söyler. Varlıklı bir erkeğin eşi olan kadınlar emek gerektirerek yapılan işleri, kendilerine göre alt sınıftaki kadınlara yaptırarak aylaklık sınıfına girmiş olurlar. Orta sınıfta yer alan kadınların zamanını ve emeğinin harcadığı klasik ev işlerinin çoğunluğunun aynı yapıda olduğunu savunur. Ev süslemesi ve düzenlemesi gibi dekoratif tarzda olan ev işlerini heba edilen zaman olarak, bunu talep eden görgü kuralının seçici rehberliği altında oluşmuş bir zevk olarak ifade eder. Gösterişli tüketim ve makineleri orta sınıf ev kadınlarının, kişisel varlıklarının itibarla gösterilen kısımlarının ve ev reisi namına yaptığı aylaklığın dayanağı olduğunu söyler. Veblen, fakir kesimlerde, gecekondular bölgelelerinde yaşayan erkek ve çocukların gösteriş için olan değerli madde tüketiminden tümüyle vazgeçtiklerini sadece kadının ailenin maddi seviye duyarlılığının temsilcisi olarak kaldığını söyler. Toplumun hiçbir sınıfının buna en fakir kesimlerde dahil olmak üzere, gösterişsel tüketimden tamamen vazgeçmeyeceğini söyler (Veblen, 2005:62-67).

Veblen, maddi zevk kanunlarıyla ilgili, gösteriş için olmayan, hiçbir zaman başkaları tarafından görülmeyecek bilinmeyecek olan hizmet amacıyla üretilmiş bir kısım yiyecekler, mutfak takımları ve ev cihazların tüketiminde de adetsel pahalılığın olduğunu söyler. Yaşam içerisinde, mallarla ilgili olarak, neyin dürüst ve itibarlı olduğuna gösterişsel ziyan prensibinin rehberlik ettiğini söyler. Bu şekilde itibar amaçlı israfın, görev duygusunu, güzellik duygusunu, kullanışlılık duygusunu, dinsel ya da törensel uygunluk duygusunu etkilediğini söyler (Veblen, 2005:86).

Veblen, din adamlarıyla ilgilide, gösterişsel israf düzenine uygun binalar, çöppeler, sofı tüketimi denen bir bölümden bahseder (Veblen, 2005:86). Veblen, daha çok Hıristiyanlıkla ilgili değerlendirmeler yapar (Çelik, 2013:6).

Güzellikleriyle değerlendirilen malların faydasının, malın pahalılığıyla yakından ilgili olmadığını söyler. Buna şöyle bir örnek verir; el yapımı on ila yirmi dolar arasında ticaret değeri olan bir gümüş kaşık, on ila yirmi sentten fazla bir değeri olmayan alüminyum gibi ucuz bir metalden yapılmış makine yapımı bir kaşıktan daha yararlı olmadığını söyler (Veblen, 2005:93).

4. Thorstein Bunde Veblen'in Evrimci İktisat Düşüncesi

Veblen'in toplumsal değişimin daha önce hedeflenmiş bir noktaya doğru ilerlemesi temeline dayanan bir evrimci iktisat düşüncesi vardır. Gelişimin amaçtan bağımsız hareket ederek değişik metodlar takip edebileceğini ve olayların karşılıklı

etkileşimle belirsiz bir hedefe doğru ilerleyebileceğini söyler (Argyrous, 1996:97-120). Veblen'in düşüncesinde mekanistik bir anlayıştan ziyade, kümülatif bir nedensellik yaklaşımı vardır (Kızılkaya, 2001:75).

Fizyokratlardaki “doğal düzen”, klasik iktisatçılardaki “görünmez el” yerine kendi çağının psikolojik ve antropolojik (Mehille, 1936:351-353) görüşlerini alması gerektiğini söyler (Kızılkaya, 2001:75). Veblen, kültürel çevrenin, diğer toplumsal faktörlerin önemli olduğunu düşünmüştür. Geçmişten gelen özelliklerin ve alışkanlıkların insan davranışlarını belirleyerek, değişimin de bu düşünce alışkanlıklarından kaynaklanabileceğini iddia eder (Stahl-Rolf, 2000:891-909).

Veblen “İktisat Neden Evrimsel Bir Bilim Değildir?” isimli makalesinde iktisadın evrimsel bir temelde “*Post Darwinci*” bir bilim olarak yeniden kurulması gerektiğini söyler (Başdınar,2011:14). Veblen bilimi Darwin öncesi (doğal) ve Darwin sonrası (modern) olarak iki aşamada ele alır. Darwin öncesi bilimi tanımlama ve sınıflandırmaya dayandırmakta ve bu yolla nedensellik süreci ile doğal yasalara ulaşmayı hedefler. Darwin sonrası bilim ise nedensellik sürecinin yanı sıra ilk neden ile son etki arasındaki sürecin kendisine önem vermektedir (Veblen, 1998 (1898):404-405 ve Başdınar, 2011:14).

5. Thorstein Bunde Veblen’in İktisadi Yapıya Eleştirisi

Neoklasik iktisattaki nedensellik Newtoncu bir mekanik evren anlayışına dayanır, Veblen nedenselliği Darwinci bir anlamda ele alarak süreci ve bu sürecin çıkardığı istikrarsızlıkları ön plana çıkarır (Başdınar,2011:14-19). Veblen, Neoklasik iktisadi evrimsel anlayıştan uzak olmasından dolayı eleştirir. Kendi sınıflamasıyla Darwin öncesi bilimler gurubunda yer aldığını, teolojik (ereksel), animistik ve sınıflandırmacı (*taksonomik*) olduğunu söyler (Başdınar,2011:14-19).

Neoklasik iktisatta olayların nedenler ve sonuçları bakımından incelenmediğini, bazı ön kabuller olduğunu, böylece belirli bir sona doğru devam edildiği temeline dayandığını söyler. Bu anlayıştan hareketle, Neoklasik iktisatta uzun dönem denge ve normal kar gibi kavramların ereksel olduğunu mutlak bir sona işaret ettiğini söyler. İşte bu noktada Veblen bu anlayışın doğru olmadığını, önceden bilinen mutlak bir sonun olduğu ereksel açıklamaları kabul etmez (Davis, 1945:132). Neoklasik iktisatçıların, mutlak gerçek (*absolute truth*), gelişen trend (*meliorative trend*) ve doğal düzen (*natural order*) gibi ereksel kavramları ekonominin genel özellikleri olarak kullandıklarını, eğer iktisadın modern bilimler sınıfına dahil edilmesi isteniyorsa bunun için bu ereksel kavramlardan vazgeçilmesi gerektiğini savunur (Coats, 1954, s. 530 ve Başdınar,2011:14-19).

Veblen'in bir başka eleştirisi de Neoklasik iktisadın animistik bir bilim olduğu yönündedir. Neoklasik iktisatçıların doğada ilahi bir özellik (*quasi spiritual*) olduğunu iddia ettiklerini söyler (Coats, 1954, s. 529). Veblen *normal denge*, *laissez-faire*, *görünmez el* gibi kavramları animistik unsurlar içermesi nedeniyle reddetmektedir (Kızılkaya, 2003, s. 90ve Başdınar,2011:14-19).

Veblen'in, bir diğer eleştirisi iktisadın sınıflandırmacı (*taxonomic*) olduğu yönündedir. Buna neden olarak evrimi, değişimi analizlerine katmaması ve olayları nedensellik açısından değerlendirmedeğini söyler (Başdınar,2011:14-19).

Diğer önemli eleştirisi, Neoklasik iktisadın somut gerçekler yerine soyutlayıcısı olduğu yönündedir. Buna gerekçe olarak, Neoklasik iktisadın, olayların kültürel, toplumsal ve ideolojik(politik) yönlerini veri olarak kullanmasına rağmen, bunların etkilerini dikkate olmadığını, sadece ekonomik yönden ele alındığını söyler. Veblen ekonomide, sosyoloji, iktisat, antropoloji siyaset gibi bütün sosyal bilimlerden yararlanılması gerektiğini ve iktisadın toplumsal, kültürel ve ideolojik alanlarla karşılıklı etkileşimi neticesinde olayların değerlendirilmesi gerektiğini söyler (Başdınar,2011:14-19).

Veblen, Neoklasik iktisadın temelinde bulunan ve “katı çekirdek” (*hard core*) diye bilinen varsayımların hepsine karşı çıkar (Başdınar,2011:14-19). Veblen, iktisadın daha etkili olabilmesi için, yerleşik iktisada ait olan, *homo economicus* yerine, *homo institutionalis*, “düşünce alışkanlıkları” ile davranan insanın tanımlanması gerektiğini ve bu sayede iktisadın daha etkili bir şekil alacağını iddia eder (Kızılkaya, 2003:90). Bunu daha da ileri aşamada ele alıp, *homo institutionalisin* tek tip evrensel insan davranışı kalıbı oluşturamayacağını ve yerine *homo duplex*’den bahseder (Tilman 2002b: 107-129). Buna düşünceye göre, makine çağında yaşayan insan, hem el işçiliği döneminin olumlu özelliklerine hem de barbar dönemin yıkıcılığına sahiptir (Kızılkaya, 2003:90). Veblen, bireylerin kendi çıkarlarına göre hareket etmesi olarak bilinen, rasyonel insan varsayımına da karşıdır. “*The Preconceptions of Economic Science*” isimli makalede Veblen’in Neoklasik iktisada bir başka eleştirisi de temelinde hazcı (*hedonistic*) düşünce tarzının olduğu yönündedir. Bunun evrimsel düşünceye aykırı olduğunu insanın eğilimleri ve alışkanlıkları yönüyle değerlendirilmesi gerektiğini söyler (Veblen, 1973 (1899):390, Veblen, 1990 (1919):242-243, Başdınar,2011:14-19).

Veblen’e göre bir bilim olarak iktisadın gayesi, maddi hayatın geçirdiği birikimli değişim sürecini (teknoloji) incelemek olmalıdır (Veblen, 1998 (1898): 404). Veblen, yaşanan dönemdeki maddi şartları, geçmişin düşünce alışkanlıklarına ve insanlığın ve toplumun geçirdiği evrimin neticesi olarak görür. Maddi koşullardaki değişimin ekonomik evrimin itici gücü olduğunu ve bunun insanların alışlagelmiş düşüncelerini ve eylemlerini değiştirdiğini söyler (Veblen, 1973 (1899): 388, Başdınar,2011:14-19).

6. Thorstein Bunde Veblen ve Kurumsal İktisadi Düşünce

Veblen, bireylerin toplumsal bir sınırlama, biçimlendirme içerisinde yaşayan sosyal bir varlık ve aynı zamanda da bu yapıyı değiştirme kabiliyeti olan aktif bir varlık olarak tanımlar. Davranışların, niyetli (*intentional*), amaç yönlü (*goal directed*) olduğunu, amaçlarını zeka vasıtasıyla gerçekleştirebileceklerini söyler. Bireylerin sosyal ve ekonomik çevreler tarafından koşullandırılmasının altını çizer (Rutherford, 1995:448-449). Bireyleri, eğilimleri ve alışkanlıkları, genel olarak yaşadığı toplumsal ve kültürel çevre tarafından belirlenen toplumsal bir varlık olarak tanımlar ve bireylerinde toplumlar ve kurumlar gibi evrimsel olarak değiştiğini söyler (Veblen, 1973(1899): 390-391, Başdınar,2011:14-19).

Kurum, “belirli bir dönemde yaygın olarak kabul edilen düşünce ve davranış alışkanlıklarıdır” (Veblen, 1973 (1899): 133). Veblen’e göre kurumlar, geçmişten devralınan düşünce alışkanlıklarının toplamını yansıtmakta ve bireylerin eğilimlerini, tercihlerini ve değerlerini biçimlendiren önemli bir unsurdur (Rutherford, 2001: 174).

Veblen, kurumları ve kurumsal evrimi karşılıklı ve birikimli nedenselliğe bağlı kavramlar olarak tanımlar (Başdınar,2011:14-19). Teknolojik ilerleme, düşünce alışkanlıklarını değiştirmekte, düşünce alışkanlıklarının değişmesi ise kurumları değiştirmektedir (Güvel, 1998a, 159). Veblen, “teknoloji” orijinli kurumsal değişimi **İçgüdüler → Teknoloji → Düşünce Alışkanlıkları → Kurumsal Yapı** şeklinde ifade etmektedir. Veblen içgüdü terimi ile insanın doğuştan var olan içgüdüsel eğilimlerine, kurum ve alışkanlık kavramları ile de insanın toplumsal yapı tarafından biçimlendirilen yönlerine işaret eder (Başdınar,2013:45-65).

Veblen, eylem ve bilgiyi, kurumlar ve bireyler arasındaki karşılıklı ilişkiyi sağlayan iki etmen olarak sıralar. Toplumdaki alışkanlıkların, insanların bazı davranışları taklit etmesi veya öykülemesi (*emulation*) yoluyla yayılması yoluyla kurumların oluştuğunu söyler. Oluşan kurumlar da davranışları, alışkanlıkları geliştirerek toplumun yeni üyelerine ulaşmasını sağlamaktadır. Böylece, kurumlar hem bireylerin eylemleri tarafından oluşturulmakta hem de bireylerin eylemlerini biçimlendirmektedir (Hodgson, 1998:180).

Veblen, kurumsal evrim sürecinin temelini içgüdü kavramı ile açıklar ve insan tabiatında olan içgüdülerin toplumsal evrim sürecinin yönünü ve hızını belirlediğini söyler. Bu içgüdüleri “barışçıl içgüdüler” ve “yağmacı içgüdüler” olarak ikiye ayırır. Barışçıl içgüdüleri, insanın maddi yaşamın koşullarını iyileştirmeye yönelik davranışsal eğilimleri olarak, yağmacı içgüdüleri ise insanın kurumsal değişim sürecine direnen ve mevcut düşünce alışkanlıklarını korumaya yönelik davranışsal eğilimleri olarak tanımlar. Veblen, yağmacı içgüdüleri, insanoğlunun ilkel vahşi toplumdaki barbarlığa geçiş sürecinde ortaya çıkan asli özellikleri olarak değerlendirir (Veblen, 1973 (1899): 24). Tarihsel olarak barışçıl içgüdülerin yağmacı içgüdülerden önce geldiğini ve daha önemli olduğunu söyler.

7. Sonuç

Veblen, iktisat bilimine yapmış olduğu katkılar ve bu alana getirmiş olduğu farklı düşünce tarzları ve bakış açısıyla iktisat tarihi açısından önemli bir yer sahiptir. Yaşadığı dönemdeki iktisadi yapıyı anlama açısından, Veblen’in hayatında önemli veriler bulunur. Yetiştirdiği sosyal çevreler, yaşamı içerisinde karşılaştığı ekonomik, etnik, sosyal guruplar ve bunların yaşam tarzları ve bunların birbirlerinden farkları, Veblenin düşünce dünyasını etkilemiştir. Bunun yanında kendi yaşamış olduğu sorunlar ve tecrübelerde etkilidir. Aykırı düşünce yapısı ve kişiliği gerek eğitim hayatında, gerekse sosyal yaşamında fazlasıyla etkili olmuş, diğer insanlarla iyi bir iletişim kuramamış ve çoğu zaman yalnızlık en yakın dostu olmuştur.

Gösterişçi tüketim kavramını iktisadi düşünceye Veblen kazandırmıştır. Gösterişçi tüketim kavramı, ekonomi temel kuralları üzerinden sosyolojik bir tahlilin sonucudur. Göstermelik tüketim yaklaşımı, insan davranışlarını belirleyen unsurlardan biridir ve aynı zamanda toplumsal bir boyutu da vardır. Veblen, ekonomik kuralların ve rasyonel aklın izahı, tüketim olgusunu ve altında yatan davranışları inceleyerek, bu konuya katkıda bulunmuştur.

Veblen evrimci iktisat düşüncesine sahiptir. Veblen bilimi, Darwin öncesi (doğal) ve Darwin sonrası (modern) olarak iki aşamada ele alır. Darwin öncesi bilimi tanımlama ve sınıflandırmaya dayandırmakta ve bu yolla nedensellik süreci ile doğal yasalara ulaşmayı hedefler. Darwin sonrası bilim ise nedensellik sürecinin yanı sıra ilk

neden ile son etki arasındaki sürecin kendisine önem verir. Toplumsal değişimin daha önce hedeflenmiş bir noktaya doğru ilerlediğini, gelişimin amaçtan bağımsız hareket ederek değişik metotlar takip edebileceğini, olayların karşılıklı etkileşimle belirsiz bir hedefe doğru ilerleyebileceğini söylemiştir. Veblen'in düşüncesi yapısında, kümülatif nedensellik yaklaşımı vardır. Veblen, geçmişten gelen özelliklerin ve alışkanlıkların insan davranışlarını belirleyerek, değişimin de bu düşünce alışkanlıklarından kaynaklanabileceğini iddia etmiştir. İktisadın evrimsel bir temelde "Post Darwinci" bir bilim olarak yeniden kurulması gerektiğini söylemiştir.

Veblen'in yerleşik iktisat geleneğine yönelik ciddi eleştirileri olmuştur. Veblen, yerleşik iktisadın rasyonel insan varsayımını kabul etmez, bunun yerine insan davranışlarını çok daha geniş bir çerçevede değerlendirmek ve insan davranışlarını yöneten unsurları tespit etmek gerektiğini söylemiştir. Veblen, neoklasik iktisadın evrimsel anlayıştan uzak olduğunu, Darwin öncesi bilimler gurubunda yer aldığını, teolojik(ereksel), animistik ve sınıflandırmacı (*taksonomik*) olduğunu söyler. Veblen *normal denge, laissez-faire, görünmez el* gibi kavramları animistik unsurlar içerdiği gerekçesiyle reddeder.

Veblen, iktisadın gayesinin, maddi hayatın geçirdiği birikimli değişim sürecini (teknoloji) incelemek olması gerektiğini söyler. Veblen, yaşanan dönemdeki maddi şartları, geçmişin düşünce alışkanlıklarına ve insanlığın ve toplumun geçirdiği evrimin neticesine olarak görür. Maddi koşullardaki değişimin ekonomik evrimin itici gücü olduğunu ve bunun insanların yerleşik düşüncelerini ve eylemlerini değiştirdiğini söyler.

Amerikan kurumcu okulunun oluşmasında Veblen'in fikirleri çok önemli bir yere sahiptir. Veblen, kurumu, belirli bir dönemde yaygın olarak kabul edilen düşünce ve davranış alışkanlıkları olarak tanımlar. Veblen iktisadi düşüncede kurumsal faktörlerin önemini vurgular, kurumlara, geleneklere, alışkanlıklara ve içgüdülere önem verir. Veblen insanı, rasyonel olmaktan çok kültürel bir varlık olarak tanımlar.

Bu çalışmada kısaca, iktisat dünyası açısından önemi bir isim olan Thorstein Bunde Veblen hakkında belli başlı kısımlar ele alındı. Veblen mevcut eserleri ve hakkında yapılan pek çok araştırmaları, akademik çalışmaları birlikte analizi sonucu değerlendirilebilecek, önemli bir bilim insanıdır.

Kaynakça

Açıklım, Sezgin; Erdoğan Levent(2004), "Veblen'ci Gösteriş Amaçlı Tüketim", Selçuk Üni. İİB Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı:7, Konya:1-18

Argyrous, H. George (1996), "Cumulative Causation And Industrial Evolution: Kaldor's Four Stages Of Industrialization As An Evolutionary Model", Journal Of Economic Issues, Vol. 30, No. 1:97-120.

Bagwell, Laurie Simon; Bernheim B. Douglas (1996), "Veblen Effects In A Theory Of Conspicuous Consumption", The American Economic Review; 86, 3;Abı/Inform Global Sf. 373- 349.

Başdınar, Gülenay (2011), "Kapitalizmin İstikrarsızlığı: Veblen, Keynes Ve Minsky",Doktora Tezi,Hacettepe Üniversitesi S.B.E.İ., Ankara:14-19

- Başdınar, Gülenay (2013), “Kurum, İcğüdü Ve Alışkanlık Kavramları Temelinde Veblen’in Kurumsal Evrim”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 46, Sayı 4, Ankara:45-65
- Coast, Alfred William Bob (1954). *The Influence Of Veblen’S Methodology. The Journal Of Political Economy*, 62 (6):529-537
- Çelik, Nuriye(2013), “Thorstein Veblen’in Gösterişçi Tüketim Yaklaşımı: Niğde Üniversitesi İdari Personeli Örneği”, Niğde Üniversitesi F.E.F. Sosyoloji Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı:34 Yıl: 2013/1 (171-203 S.)
- Davis, Arthur K. (1945). “*Sociological Elements İn Veblen’S Economic Theory*”, *The Journal Of Political Economy*, 53 (2):132-149.
- Dorfman, Joseph (1934/1972), *Thorstein Veblen And His America*, Clifton, Nj:Augustus M. Kelley: 23,33
- Hodgson, Geoffrey M. (1998), “*The Approach Of Institutional Economics*”, *Journal Of Economic Literature*, Vol. 37, No: 1: 176.
- Jorgensen, Elizabeth W.;Henry I.(1999), “*Thorstein Veblen, Victorian Firebrand*”, M. E. Sharpe Press, New York
- Kızılkaya, Ertuğrul İbrahim(2001), “*İstanbul, Thorstein B. Veblen'in İktisat Düşüncesi: Kapitalizmin Ruhuna Farklı Bir Bakış*”Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi S.B.E.
- Kızılkaya, Ertuğrul İbrahim(2003), “*Thorstein B. Veblen'in İktisat Düşüncesinde Metafizik Değer Yargılarının İzleri*”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2: 89-100.
- Larson, Jonathan; Samuels, Warren J. (1995), “*A Restoration Of Significance; Reflections On The Intellectual Context And Significance Of Thorstein Veblen*”, *Journal Of Economic Issues*, Vol.29, No.3:915-922.
- Mehille J. Herskovits (1936), “*The Significance Of Thorstein Veblen For Anthropology*”, *American Anthropologist*, Vol. 38: 351-353
- Riesman, David (1952), “*A Lecture On Veblen*”, *Journal Of General Education*, Vol. 6: 217
- Rutherford, Malcolm (1995). *The Old And The New Institutionalism: Can Bridge Be Built?*, *Journal Of Economic Issues*, 29 (2):443-451.
- Stabile, Donald (1997), “*The Intellectual Antecedents Of Thorstein Veblen: A Case For John Bates Clark*”, *Journal Of Economic Issues*, Vol.31, No.3:817-826
- Stahl – Rolf,Silke R. (2000), “*Descendance And Social Genealogies: Toward An Evolutionary Conception Of Economic History*”, *Journal Of Economic Issues*, Vol. 34, No. 4: 891-909
- Tilman, Rick (1992), “*Thorstein Veblen And His Critics, 1891-1963 Conservative, Liberal And Radical Perspectives*”, Princeton University Press, New Jersey: 14.
- Tilman, Rick (1992), “*Thorstein Veblen And Western Thought Fin De Siecle: A Recent Interpretation*” *Journal Of Economic Issues*, 36, (1): 107-129.
- Veblen, Thorstein Bunde (1957), *Monthly Review*, Vol. 9: 65-75.
- Veblen, Thorstein (2005), “*Aylak Sınıfın Teorisı*”, Babil Yayınları, Birinci Basım, İstanbul:19
- Veblen, Thorstein Bunde (1973) (1899). “*The Theory Of Leisure Class*”, Houghton Mifflin Company, Boston: 133, 388-390
- Veblen, Thorstein Bunde (1990) (1919). “*The Place Of Science In Modern Civilization*”, Transaction Publishers, London: 242-243
- Veblen, Thorstein Bunde (1998) (1898), “*Why İs Economics Not An Evolutionary Science?*”, *Cambridge Journal Of Economics*, 22: 403-414.